

Верховний
Суд

Практика Суду Європейського Союзу в рішеннях Верховного Суду: форми, функції та межі застосування

Ян БЕРНАЗЮК,

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Національна школа суддів України

II Літня школа для суддів

«Право Європейського Союзу та його впровадження в систему правосуддя України: від Люксембургу до Національного суду»

20 серпня 2026 року

ПЛАН ПРЕЗЕНТАЦІЇ

1. Європейська інтеграція України як нормативний і ціннісний контекст судового правозастосування.
2. Практика Суду ЄС у рішеннях Верховного Суду: правова визначеність, належне адміністрування, пропорційність та ефективний захист.
3. Інституційний вимір: незалежність суддів, процедури добору та стандарти судового контролю.
4. Нові сфери застосування права ЄС: санкції, національна безпека, громадянство, цифровізація правосуддя та соціальні права.
5. Форми, функції та межі використання права ЄС українськими судами до набуття Україною членства в Європейському Союзі.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Угода про асоціацію виходить із того, що Україна та Європейський Союз ґрунтують свої відносини на спільних цінностях демократії, верховенства права, доброго врядування, поваги до прав людини та основоположних свобод.

Європейська інтеграція України передбачає не лише економічне чи політичне зближення, а й послідовну правову та інституційну трансформацію держави.

Для національного суду це означає поступове посилення значення права ЄС, його принципів та практики Суду ЄС як інтерпретаційних орієнтирів при вирішенні спорів, пов'язаних із правовою апроксимацією та європейською інтеграцією України.

Угода про асоціацію, стаття 474 «Поступове наближення»

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Україна взяла на себе зобов'язання здійснювати поступове наближення свого законодавства до права Європейського Союзу відповідно до зобов'язань, визначених Угодою та її відповідними додатками.

Проте нормативна апроксимація не завершується прийняттям закону, який відтворює положення *acquis* (право та правові надбання) ЄС.

Не менш важливим є те, як наближене до *acquis* законодавство застосовується органами публічної адміністрації та тлумачиться судами, оскільки саме на рівні правозастосування нормативна апроксимація набуває практичного змісту.

Угода про асоціацію, стаття 322 «Вирішення спорів у зв'язку з нормативно-правовою апроксимацією»

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Якщо у визначених Угодою спорах виникає питання щодо тлумачення положення права ЄС, арбітражна група звертається до Суду ЄС, а його рішення щодо тлумачення є для неї обов'язковим.

Отже, сама Угода про асоціацію визнає особливу роль Суду ЄС у забезпеченні авторитетного тлумачення права Союзу в передбаченому Угодою механізмі вирішення спорів.

У цьому контексті практика Суду ЄС є для українського суду не лише порівняльно-правовим матеріалом, а авторитетним орієнтиром для з'ясування змісту *acquis* ЄС.

EU Common Position – Cluster 1: Fundamentals. Chapter 23 – Judiciary and Fundamental Rights. Interim Benchmarks (проміжні критерії) for Ukraine

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/AD-18-2026-INIT/en/pdf>

У межах переговорного Розділу 23 від України очікується подальше реформування правосуддя з метою забезпечення неупередженості, незалежності, підзвітності, якості та ефективності судової системи відповідно до *acquis* ЄС та європейських стандартів.

Серед елементів виконання проміжного критерію за Розділом 23 ЄС прямо назвав, зокрема, удосконалення процедур добору на основі заслуг, процедур забезпечення доброчесності, підготовки суддів і прокурорів, виконання судових рішень та цифровізації системи правосуддя.

У практичному вимірі це підвищує значення здатності національного судді працювати з правом ЄС і практикою Суду ЄС як однієї з професійних компетентностей судової системи держави-кандидата.

Право ЄС і практика Суду Європейського Союзу в діяльності судів України

До набуття Україною членства рішення Суду ЄС не є обов'язковими для українських судів на тих самих юридичних підставах, які діють у правопорядку ЄС щодо судів держав-членів.

Водночас Верховний Суд уже використовує практику Суду ЄС як інтерпретаційний та порівняльно-правовий орієнтир, зокрема коли національний спір стосується правової проблеми, щодо якої у правопорядку ЄС уже сформовано відповідний підхід.

Вирішальним є не саме посилання на рішення Суду ЄС, а обґрунтування його релевантності: яку правову проблему допомагає вирішити відповідна практика і чому сформований Судом ЄС підхід є придатним для аргументації у конкретному національному спорі.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 July 2019, Inter-Environnement Wallonie ASBL and Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen ASBL v Conseil des ministres, C-411/17, ECLI:EU:C:2019:622

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0411>

Практика Суду ЄС демонструє, що встановлення невідповідності національного акта чи заходу вимогам права ЄС та визначення часових наслідків усунення такої невідповідності є різними юридичними питаннями. За суворо визначених виняткових обставин Суд ЄС допускає врахування вимог правової визначеності та наслідків негайного усунення порушення. Отже, вимога законності взаємодіє з принципом правової визначеності: усунення порушення не завжди означає автоматичну зворотну дію в часі (ретроактивність) для усунення всіх породжених ним правових наслідків.

Постанова Верховного Суду від 20 травня 2026 року у справі № 380/4648/25
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/136683463>

Верховний Суд прямо врахував статтю 264 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) та підходи Суду ЄС у справах C-41/11 і C-411/17 при визначенні часових наслідків визнання нормативного положення нечинним.

Суд виходив із того, що визнання нормативно-правового акта нечинним не означає автоматичної ретроактивності й саме по собі не припиняє правових наслідків, які виникли у період його чинності.

Практика Суду ЄС була використана у цій справі як інтерпретаційний орієнтир при визначенні змісту принципів правової визначеності та стабільності правовідносин.

Judgment of the Court of 21 November 1991, Technische Universität München v Hauptzollamt München-Mitte, C-269/90, ECLI:EU:C:1991:438

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61990CJ0269>

Стаття 41 Хартії основоположних прав ЄС закріплює право на належне адміністрування у відносинах з інституціями, службами та агентствами Союзу.

Практика Суду ЄС конкретизує цей стандарт через вимоги об'єктивності, неупередженості, повного дослідження релевантних обставин та належного мотивування. Для українського адміністративного судочинства цей підхід становить важливий європейський інтерпретаційний орієнтир.

У справі C-269/90 Суд ЄС конкретизував стандарт здійснення широкої адміністративної дискреції: компетентна інституція повинна ретельно й неупереджено дослідити усі релевантні аспекти конкретної справи та належно мотивувати рішення.

Постанова Верховного Суду від 7 липня 2026 року у справі № 460/14758/24

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/138037920>

Верховний Суд прямо звернувся до статті 41 Хартії ЄС та рішення Суду ЄС у справі Technische Universität München, C-269/90.

Суд наголосив, що адміністративний орган не може обмежитися формальним використанням граничних показників, якщо застосовна норма вимагає встановлення фактичних середніх значень на підставі належних і перевірених даних.

Національний принцип офіційного з'ясування обставин у цій справі кореспондує з європейським стандартом належного адміністрування: повне дослідження - належне мотивування – ефективний захист.

Постанова Верховного Суду від 3 червня 2024 року у справі № 380/7521/23

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/119503759>

Перевіряючи рішення регулятора про застосування санкції, суд не обмежується питаннями компетенції та процедури: судовий контроль охоплює також мотиви визначення розміру санкції, її обґрунтованість і пропорційність. Водночас суд не підміняє регулятора, самостійно визначаючи інший вид чи розмір санкції.

Необхідно перевірити фактичні мотиви рішення, достатність доказів, логіку визначення санкції та її пропорційність легітимній меті державного регулювання.

Такий підхід методологічно кореспондує з європейською концепцією ефективного судового контролю: адміністративна дискреція не усуває судового контролю за обґрунтованістю і пропорційністю її реалізації.

Постанова Верховного Суду від 7 листопада 2024 року у справі № 120/13093/23

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/122883066>

Визначення санкції регулятором потребує оцінки тяжкості, тривалості та наслідків правопорушення, поведінки суб'єкта та впливу рішення на права інших осіб і суспільний інтерес.

Пропорційність означає не лише відповідність санкції формальній межі, установленій законом, а й індивідуалізацію державного втручання у конкретній справі.

Належне мотивування забезпечує можливість суб'єкта зрозуміти причини застосованого заходу, а суду — перевірити, чи був досягнутий справедливий баланс приватного і публічного інтересу.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 25 February 2025,
Joined Cases C-146/23 and C-374/23, ECLI:EU:C:2025:109

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0146>

Суд ЄС розглядає матеріальне забезпечення суддів як складову інституційних гарантій суддівської незалежності.

Правила визначення винагороди мають бути встановлені законом, бути об'єктивними, передбачуваними та не створювати можливостей довільного впливу законодавчої чи виконавчої влади.

Тимчасові відступи від установлених правил з огляду на серйозні економічні, соціальні чи бюджетні обставини не виключаються, але мають ґрунтуватися на законі, переслідувати легітимну мету загального інтересу та бути необхідними, тимчасовими й пропорційними.

Постанова Верховного Суду від 9 липня 2026 року у справі № 420/7951/25

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/138095410>

Верховний Суд використав сформульовані Судом ЄС принципи у національному контексті для визначення змісту гарантій матеріального забезпечення судді, включно з питанням довічного грошового утримання.

Суд підкреслив, що матеріальне забезпечення судді не є пільгою чи привілеєм, а становить елемент конституційної гарантії суддівської незалежності. Щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці, будучи особливою формою соціального забезпечення, водночас виконує гарантійну функцію, пов'язану зі статусом судді та незалежністю судової влади.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 July 2024, Virgilijus Valančius v Lietuvos Respublikos Vyriausybė, C-119/23, ECLI:EU:C:2024:653

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0119>

У справі Valančius, що стосувалася національної процедури висунення кандидата на посаду судді Загального суду ЄС, Суд ЄС наголосив, що така процедура має забезпечувати незалежність і належний професійний рівень кандидата.

Право ЄС не вимагає автоматичного висунення особи, яка посіла перше місце у рейтингу, якщо процедура вибору іншого кандидата ґрунтується на об'єктивних критеріях і забезпечує дотримання вимог до кандидата.

Ключове значення мають об'єктивні, наперед визначені критерії та процедура, здатна забезпечити професійну придатність і незалежність кандидата та виключити свавільний вибір.

Рішення Верховного Суду від 18 червня 2026 року у справі № 990/511/25

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/137520513>

Верховний Суд використав підхід Суду ЄС у справі Valančius при визначенні меж судового контролю за процедурою добору на посаду судді та результатами відповідного кваліфікаційного іспиту.

Суд не може проводити повторне оцінювання кандидата та встановлювати інший результат замість компетентного органу.

Водночас суд зобов'язаний перевірити законність процедури, об'єктивність критеріїв, однаковість їх застосування та наявність істотних порушень, здатних вплинути на результат.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 10 September 2024,
Neves 77 Solutions SRL, C-351/22, ECLI:EU:C:2024:723
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0351>

Справа стосувалася застосування обмежувальних заходів ЄС у зв'язку з наданням посередницьких послуг щодо військового обладнання.

Суд ЄС підкреслив необхідність тлумачити санкційні приписи у спосіб, що забезпечує ефективність обмежувальних заходів, водночас дотримуючись вимог правової визначеності та гарантій захисту майнових прав.

Постанова Верховного Суду від 11 червня 2026 року у справі № 320/45288/23 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137361977>

Верховний Суд прямо врахував рішення Великої палати Суду ЄС у справі *Neves 77 Solutions*, C-351/22.

Обов'язок депозитарної установи розкривати інформацію про активи держави-агресора та пов'язаних осіб не є формальною звітною вимогою — він має превентивну функцію у сфері національної безпеки.

Професійний учасник фінансового ринку повинен діяти добросовісно, перевіряти структуру власності та кінцевих бенефіціарів і не допускати ситуації, коли формальне виконання вимог дозволяє фактично уникнути санкційного контролю.

Постанова Верховного Суду від 26 травня 2025 року у справі № 160/1038/24

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/127631652>

Відсутність у програмному забезпеченні державного реєстратора спеціальної функції автоматичної перевірки санкційного статусу особи не звільняє його від обов'язку діяти належно та обачно.

Розумна обачність вимагає перевіряти документи, зіставляти їх з інформацією державних реєстрів та враховувати доступні офіційні відомості про застосовані санкції.

Таким чином Верховний Суд розвиває функціональний, а не формальний підхід: суб'єкт має не просто виконати процедуру, а запобігти обходу санкційного режиму.

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 2 March 2010, Janko Rottmann v Freistaat Bayern, C-135/08, ECLI:EU:C:2010:104

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62008CJ0135>

Справа Rottmann стосувалася відкликання натуралізації державою-членом у ситуації, коли це могло спричинити втрату статусу громадянина Європейського Союзу. Саме цей наслідок зумовив застосовність права ЄС. Суд ЄС визнав, що рішення, яке спричиняє такі наслідки, має відповідати принципу пропорційності.

При оцінці пропорційності враховуються, зокрема, тяжкість поведінки, яка стала підставою для відкликання громадянства, час, що минув після натуралізації, наслідки для особи та її сім'ї, а також можливість відновлення попереднього громадянства

Рішення Верховного Суду від 3 березня 2026 року у справі № 9901/146/21

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134561079>

Верховний Суд урахував підхід Суду ЄС у справі Rottmann поряд із практикою ЄСПЛ при визначенні належного стандарту контролю рішення про припинення громадянства.

Суд наголосив, що добровільність набуття іноземного громадянства має встановлюватися через об'єктивні юридично значущі дії, а не лише через заяви особи про її суб'єктивне ставлення.

Законність указу оцінюється відповідно до права та фактичних обставин, які існували на момент його прийняття, що також забезпечує правову визначеність

Regulation (EU) No 910/2014 (electronic IDentification, Authentication and trust Services - eIDAS), as amended by Regulation (EU) 2024/1183

<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/2024-10-18/eng>

eIDAS закріплює принцип недискримінації електронної форми: електронному підпису або електронному документу не можна відмовляти в юридичній силі чи доказовому значенні лише через їх електронну форму; кваліфікований електронний підпис має юридичний ефект, еквівалентний власноручному підпису.

Для сучасного судочинства це означає необхідність уникати процесуального формалізму, який штучно відтворює вимоги паперової епохи у цифровому середовищі.

Постанова Верховного Суду від 29 січня 2025 року у справі № 300/7062/23

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124782406>

Верховний Суд урахував, зокрема, Регламент eIDAS при вирішенні питання про належність електронного ордера адвоката.

Ордер, поданий через підсистему «Електронний суд» та засвідчений кваліфікованим електронним підписом (КЕП) адвоката, належним чином підтверджує його повноваження за дотримання інших установлених вимог. Вимога додаткового власноручного підпису за таких обставин є надмірним формалізмом, який суперечить самій логіці цифрового правосуддя та може обмежувати доступ до суду.

EU Common Position – Cluster 1: Fundamentals. Chapter 23 – Efficiency and digitalisation of justice. Interim Benchmarks for Ukraine

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/AD-18-2026-INIT/en/pdf>

Серед умов виконання проміжного критерію за Розділом 23 ЄС прямо назвав підвищення ефективності та результативності судів, удосконалення виконання судових рішень і подальшу цифровізацію системи правосуддя.

У цьому контексті розвиток «Електронного суду», електронного документообігу та цифрової ідентифікації є не лише внутрішньою модернізацією, а практичною складовою підготовки судової системи до членства.

Це орієнтує судову практику на підхід, за якого цифровізація зменшує процесуальні бар'єри, а не відтворює їх у новій електронній формі

Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 April 2024, FY v Profi Credit Polska S.A. w Bielsku-Białej, C-582/21, ECLI:EU:C:2024:282

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0582>

Справа стосувалася меж процесуальної автономії держави-члена щодо підстав надзвичайного перегляду цивільної справи, завершеної остаточним судовим рішенням.

Право ЄС поважає процесуальну автономію держав, однак національні правила не повинні робити реалізацію прав, гарантованих правом ЄС, практично неможливою або надмірно складною.

Принцип ефективності тому вимагає оцінювати не лише формальну наявність процесуального механізму, а й те, чи дозволяє він реально досягти захисту порушеного права.

Постанова Верховного Суду від 17 червня 2026 року у справі № 500/5037/24

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/137474844>

Формальна наявність у певного державного органу повноваження звернутися до суду сама по собі не доводить, що публічний інтерес фактично отримав ефективний захист.

Суд має встановити, чи знав компетентний орган про порушення, чи мав реальну можливість діяти та чи використав свої повноваження у розумний строк.

Якщо формальна процесуальна конструкція призводить до того, що суспільно значущий інтерес залишається фактично без захисту, суд не повинен обмежуватися суто формалістичним підходом.

Charter of Fundamental Rights of the European Union – Article 25

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

European Social Charter (Revised) – Article 23

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

Стаття 25 Хартії ЄС визнає право людей похилого віку на гідне та незалежне життя й участь у соціальному та культурному житті.

Паралельно, у системі Ради Європи, стаття 23 Переглянутої Європейської соціальної хартії встановлює детальні гарантії соціального захисту людей похилого віку.

Україна визнала статтю 23 Переглянутої Європейської соціальної хартії обов'язковою для себе.

Хартія основоположних прав ЄС, стаття 25 – інтерпретаційний орієнтир для України; Переглянута Європейська соціальна хартія, стаття 23 – міжнародно-правове зобов'язання України.

Постанова Верховного Суду від 29 листопада 2024 року у справі № 160/20613/21

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410431>

Верховний Суд виходив із того, що право громадянина України на соціальний захист і пенсійне забезпечення не може фактично залежати від його місця проживання.

Держава не може використовувати відсутність або недосконалість адміністративного механізму як аргумент для фактичного позбавлення гарантованого права.

Стаття 25 Хартії ЄС у такій конструкції є додатковим європейським інтерпретаційним орієнтиром, який взаємодіє з Конституцією України та обов'язковими міжнародними соціальними стандартами.

European Committee of Social Rights: Conclusions 2025 – Ukraine

<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-2025-conclusions-of-the-european-committee-of-social-rights-on-ukraine-are-available-in-ukrainian>

У Conclusions 2025 щодо України, які охоплюють інший тематичний цикл положень Європейської соціальної хартії, ЄКСП окремо врахував виклики, спричинені повномасштабною російською агресією, та наголосив, що кризова ситуація не повинна призводити до зниження рівня захисту прав, гарантованих Хартією.

Це підкреслює соціально-правовий вимір ширшого європейського правового простору, в якому розвивається українське правозастосування.

Суд ЄС — ЄСПЛ — Європейський комітет із соціальних прав

Правопорядок Європейського Союзу, система ЄКПЛ та система Європейської соціальної хартії мають різну юридичну природу, різні механізми контролю та різні правила застосування.

Їх не можна механічно об'єднувати поняттям «право ЄС»: Суд ЄС тлумачить право Союзу; ЄСПЛ — Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод; ЄКСП оцінює виконання державами Європейської соціальної хартії.

Водночас ці правові системи частково перетинаються на рівні принципів і стандартів та разом впливають на формування європейського правового простору, у центрі якого перебувають верховенство права, права людини, пропорційність, належне врядування та ефективний судовий захист.

ПРАВО ЄС І ПРАКТИКА СУДУ ЄС В АРГУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ

Практика Верховного Суду свідчить, що право ЄС і рішення Суду ЄС уже використовуються як інструменти аргументації у реальних спорах – від правової визначеності та належного адміністрування до санкцій, громадянства, незалежності суддів і цифрового правосуддя.

Наведені приклади демонструють не лише цитування європейських джерел, а й методологічне використання принципів і підходів Суду ЄС у національному правозастосуванні.

Наступний етап полягає не у збільшенні кількості посилань на рішення Суду ЄС, а в підвищенні якості їх використання: релевантність правової проблеми, чітке пояснення зв'язку з національним правом та коректне визначення меж застосування європейського підходу.

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА

1. Берназюк Ян. Принцип належного урядування (good governance): національна та європейська судова практика // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2021. Вип. 64. С. 189–197. <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/238493>
2. Берназюк Ян. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. № 2 (94). С. 13–28. <https://constitutionalist.com.ua/lehitymni-ochikuvannia-reasonable-expectations-ia-k-skladova-pryntsypu-iurydychnoi-vyznachivosti-u-vitchyznaniij-ta-ievropejskij-sudovij-praktytsi>
3. Берназюк Ян. Дія закону у часі: особливості правозастосовної практики Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). <https://sud.ua/ru/news/blog/171984-diya-zakonu-u-chasi-osoblivosti-pravozastosovnoyi-praktiki-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>
4. Берназюк Ян. Ефективність виконання судового рішення: між принципами обов'язковості (виконуваності), правової визначеності (res judicata) та принципом пропорційності (збалансованості). <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-pryntsypamy-obov-iazkovosti-vykonuvanosti-pravovoi-vyznachivosti-res-judicata-ta-pryntsypom-proporsijnosti-zbalansovanosti>
5. Берназюк Ян. Співвідношення ефективного способу судового захисту та меж втручання адміністративного суду у дискрецію суб'єктів владних повноважень. <https://constitutionalist.com.ua/spivvidnoshennia-efektyvnogo-sposobu-sudovoho-zakhystu-ta-mezh-vtruchannia-administrativnogo-sudu-u-dyskretsiiu-sub-iektiv-vladnykh-povnovazhen>
6. Берназюк Ян. Пріоритетність міжнародних договорів при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 223–229. http://lsej.org.ua/8_2022/48.pdf
7. Берназюк Ян. Штучний інтелект і його використання для забезпечення єдності судової практики як складової довіри до суду // Слово Національної школи суддів України. 2024. № 4(49). С. 16–35. https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2024_4_49/nsj_4_49_2024.pdf
8. Берназюк Ян. Конституційний вимір верховенства права та принципу моральної відповідальності перед майбутніми поколіннями // Слово Національної школи суддів України. 2024. № 2(47). С. 52–67. <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2024/2-47-2024/34-2024ukr/961-konstitutsijnij-vimir-verkhovenstva-prava-ta-printsipu-moralnoji-vidpovidalnosti-pered-majbutnimi-pokolinnyami>
9. Берназюк Ян. Еволюція принципів адміністративного судочинства: вчора, сьогодні, майбутнє // Слово Національної школи суддів України. – 2026. – № 1(54). С. 17-30 <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2026/1-54-2026/55-1-54-2026/1212-evolyutsiya-printsipiv-administrativnogo-sudochinstva-vchora-sogodni-majbutne>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!